

ה' ש"ל ספיה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

בספרו מאור ישראל לתרץ וז"ל: "ולכאורה י"ל דההיא דלקמן מיירי שאינו עוסק במסכת אחרת כלל, אלא במילי דעלמא, אבל כשעוסק במסכת מסויימת, וריכוז מחשבותיו נתונים באותו ענין, קשה להסב מחשבותיו וריכוזו למסכת אחרת עד שיוכל להשיב כהלכה. איברא דבפירוש רש"י שם כתב, ואם בכלי תנוייה, דקאי בהאי מסכת ומהדר במסכת אחרית. ומשמע שגם באופן כזה נחשב בסוג ת"ח למנותו פרנס על הצבור כריש מתיבתא, ופשיטא דרבי, רבן של כל בני הגולה הוא, ועדיף טובא מריש מתיבתא. וכבר עמד בזה הגאון בעל מנחת יעקב בתשובה (סי' א, בד"ה ואין מקום). ע"ש.

והגר"י ענגיל בגליוני הש"ס כאן כתב, שע"פ הרוב אם אין השאלה מסובכת גם כשעוסק במסכת אחת יוכל להשיב ממסכת אחרת, ורק לפעמים יארע גם לאדם היותר גדול ובקי, שלגודל עיונו בדבר שעוסק בו לא יוכל להשיב על שאלה שבמסכת אחרת וכו' ע"ש ע"כ".

ומצאתי בס"ד בשו"ת שיח יצחק (ווייס סימן תלב) שכתב: "ומה שתירץ הדר גאונו קושית החת"ס זיע"א שהקשה בחדושו לשבת דף ג' ע"ב (ד"ה בר פתחי), ששם נאמר א"ל רב חייא לרב לא קאמינא לך כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשאלני במס' אחריתי, הלא ת"ח צריך לידע אפילו מס' כלה כשבת דף קי"ד ע"א (כבר קדמו להחת"ס בקושיא זו המנחת יעקב בשו"ת שבסו"ס תורת השלמים סי' א', עש"ה). ותירץ הדר גאונו דבוודאי דברים המסורים מאיש לאיש בזה צריך להיות בקי, אמנם אם יעשה ע"ד תלמיד אחד חקירה חדשה, וכי צריך הרב להיות מזומן להשיב לכל חקירות האפשריות להמצא, עכ"ד הדר גאונו. כן אמת יש להביא סמוכין לדברי כבוד דודי נ"י ממנחות דף ל"ז ע"א, בעי מיניה פלימו מרבי מי שיש לו שני ראשים באיזה מהם מניח תפילין, אמר ליה או קום גלי או קבל עליך שמתא, וכן ב"ב (דף כ"ג ע"ב) רגלו אחת חוץ לחמישים אמה ורגלו אחת בתוך נ', ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא, ולא הכניסוהו עד שאמר אני איני כדאי ששלחתם אלי באותה מסכתא (דף קס"ה ע"ב), ועיין פאה פ"ב (מ"ו) שמעון איש המצפה לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית, ועיין רמב"ם (פ"א מהל' ממרים ה"ד) שלפעמים אף בית דין הגדול אין יודעים וצריכים לשאול לבית דין הגדול מהם, עד בית דין שבלשכת הגזית, ע"ש".

ד.

"לבי תיכול עלה כורא דמילחא"

הקשר בין מלח לחריפות המוח

בפירוש רבינו פרציה כתב: "כלומר כדי שתשב

מסכת שבת בדיני הוצאה, כדי שנדע שבשבת אסורה הוצאה ולא כמו יום טוב עכתד"ק.

ורבינו האור החיים הקדוש בספרו חפץ ה' כתב: "ונראה לי שבדטעמא שהתחיל ביציאות דכל המלאכות האמורות אצל שבת גמרינן להו ממשכן מדסמך וכו' וההוצאה אף על גב דגמרינן לה ממשכן נתפרשה בתורה מה שא"כ שאר מלאכות. וכיון דקרא הוציאה מכלל המלאכות וכתבה בהדיא, לזה גם התנא התחיל במלאכה זו המבוארת יותר מכולן".

ומן הראוי להביא את דבריו הנפלאים של רבינו הפני יהושע בחדושו ע"מ"ס שבת (להלן פז ע"ב ד"ה בתוס' ד"ה כאשר וכו') וז"ל בתו"ד: "נראה דעיקר שכר ועונש בשמירת שבת ומלאכה היינו לענין הוצאה שצריך זהירות ושמירה יתירה כדאמרינן לעיל בפ"ק (דף י"ב ע"א) גבי חייב אדם למשמש בבגדיו ע"ש ואמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא, והכי נמי אשכחן בירמיה שאמר לישראל כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת וכתוב בתריה ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים וגו' וישבה העיר הזאת לעולם וכה"ג טובא בנחמיה בן חכליה, כן נראה לי".

ג.

"כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי, דאי לאו דרבי נברא רבה הוא כספתיה"

הרי ת"ח צריך שידע להשיב בכל מקום

בחתם סופר כאן הקשה, מהא דאמרינן לקמן (קיד.), אמר ריו"ח איזהו ת"ח, כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה, נפקא מינה למנויי פרנס על הצבור, אי בחדא מסכתא באתריה. אי בכלי תנויי כריש מתיבתא. וע' בתוס' שם ע"ש. וכתב בזה מרן רבינו זצ"ל

ב.

"יציאות השבת"

פתיחה – מדוע מתחילה מסכתנו בדיני הוצאה

גדולי המפרשים כבר עמדו בשאלה מדוע מסכת שבת פותחת דווקא בדיני הוצאה ולא בדינים אחרים מהלכות שבת. הרמב"ם בפירוש המשניות כותב ב' טעמים מדוע פותחת המשנה בשבת בדיני הוצאה. א. לפי שזאת המלאכה נמצאת תדיר ובה ישלכו בני האדם לרוב, לפי שאינם צריכים בה לכולם. ב. ללמדנו שהיא מלאכה אף על פי שהנראה ממנה אינה מלאכה. ע"כ הקדימה רבי הקדוש להזהיר עליה.

ובתוס' כתבו לבאר בג' אופנים: א. דהוצאה חביבא ליה לאקדומי משום דממשנה זו שמעינן כמה דברים. הוצאה והכנסה דעני ועשיר, ודבעינן עקירה והנחה, ושנים שעשאוה פטורין, וידו של אדם חשובה לו כד' על ד', וידו של אדם אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים.

ב. עוד כתבו התוס' בשם ר"ת, דדבר ההווה רגיל הש"ס לשנות תחילה. ונראה שכוונתו לדברי הרמב"ם בתירוצו הראשון. ג. עוד מפרש ר"ת היות ובמשנה השניה (יא, א) פתח התנא, "לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה". ומשנה זו הייתה חייבת להישנות בתחילת המסכת, משום שהיא עוסקת בזמן הקדום ביותר לכניסת השבת, וכדי להבין את האיסור של "לא יצא החייט במחטו", חייבים להקדים בהסבר מלאכת ההוצאה. ע"כ.

ורבינו המהר"ל מפראג בספרו גור אריה על הש"ס, כתב לבאר הטעם שמסכתין מתחילא בדיני הוצאה, כיון דכל מלאכות שבת אסורות גם ביום טוב, והמלאכה היחידה שאינה אסורה ביום טוב היא מלאכת הוצאה, דהרי קי"ל (ביצה יב.) דעירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליו"ט, ולכן הוצרך התנא להתחיל

לייבל לסבו, דמכיון דבדבר מצוה עסקינן, אין זה חשש רחוק כלל שיקפוץ דלדבר מצוה אין יהודי "הולך" כי אם קופץ בזריזות.

ובספר הקובץ על הרמב"ם (פ"ב דמגילה הלכה י"ג) כתב דבאמת י"ל דבן עזאי לית ליה הגזירה דשמא יעבידנו ע"ש היטב. וראה עוד בזה בשו"ת תירוש ויצהר (סי' ל"ז) ע"ש.

דנעשה כמי שהונחה על כל אמה ואמה ויפטר, ומתרץ הירושלמי משכחת לה בקופץ ולפי זה הקשה רבי עקיבא איגר למה גזרו חכמים בשופר, ובמגילה בשבת משום שמא יעבידנו ד' אמות ברה"ר, הלא זה יכול להיות רק בקופץ, ומדוע דחו חכמים מצות התקיעה ומגילה משום חשש רחוק שיקפוץ ד' אמות. השיב רבי

במדרש ותלמוד בזמן שתאכל בו לחם שצריך לכורא דמילחא ללפת בו. כדרך כל הלומדים תורה, כדתנן זוהי דרכה של תורה פת במלח תאכל".

ובספר חלקת בנימין ביאר זאת על פי מה שכתב הגאון רבי שמואל לנדא זצ"ל בהקדמת שו"ת נודע ביהודה לאביו זצ"ל ענין פלא וז"ל: "כאשר נודע לחכמי הטבע שעמדו על הבחינה כשחלקו גווית האדם לחלקיו על ידי חכמת הכימיה, נמצא שגוף האדם מורכב ממים ושמן וסיד ומלח. ומצאו במופת שכל אדם אשר בעת חייו היה יותר חריף ובעל שכל, יש בו יותר מחלקי מלח". עכ"ל.

והנה איתא בקידושין (כ"ט): תנו רבנן הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו רבי יהודה אומר אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו. ובמסורת הש"ס מובא שיש גורסים במקום 'וממולח', 'וממולא', והיינו משום שלא היה ברור להם מהו 'ממולח', והגר"ש לנדא שם מקיים הגירסא שלפנינו, ומסביר אותה על פי דרכו זצ"ל: "ולפי דעתי הכוונה היא שבנו ממולח, דהיינו שיש לו הרבה חלקי מלח. לרמז שהוא חריף ובעל הבנה". עכ"ל.

ועפ"י עולה יפה דברי רש"י כאן שכתב וז"ל: "לכשתאכל עליה כור של מלח לא תוכל להשוותם זו לזו". כלומר גם כשתוסיף לך הרבה חלקי המלח ותהיה בעל בינה יתרה, אף על פי כן לא תוכל להשוותם זו לזו.

ה:

בשלמא לבן עזאי מהלך בעומר דמי

לדעת בן עזאי מדוע גזרו על קריאת מגילה בשבת

בתוספות (ד"ה בשלמא) הביאו את הירושלמי דפריק על דעתיה דבן עזאי אין אדם מתחייב על ד' אמות ברשות הרבים לעולם דיעשה כמי שהונחה על כל אמה ואמה ויפטר. ומשני משכחת לה בקופץ. ע"כ.

ולכאורה יש להקשות, דאי לדעת בן עזאי מתחייב רק בקופץ, מדוע אסרו קריאת מגילה ותקיעת שופר ונטילת לולב בשבת מטעם שמא יעבידנו ד' אמות ברשות הרבים לחכם שילמדנו ויתחייב, והלא מתחייב רק בקופץ וזה לא שכיח, ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו.

והנה מצאתי בספר יהודה לקדשו, והוא ספר תולדות הגה"ק ר' לייבל איגר זצ"ל (ח"א עמ' כ"ט), שהביא, שכאשר למד הגה"ק הנ"ל עם זקנו, הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל, שאל הסבא את הנכד, הנה הירושלמי מקשה על שיטת בן עזאי שסובר "מהלך בעומר דמי", הלא אין אדם מתחייב על ד' אמות ברשות הרבים לעולם

התם כל היכא דמנח ליה מקום חיוב הוא (ו.) ברכת הגומל על טיסה במטוס

בתוס' (ד"ה התם) כתבו: "ומוציא ומושיט ומעביר ד' אמות ברשות הרבים דרך למעלה מ' דחייב, אע"ג דאי הוה מנח ליה למעלה מ' פטור מ'מ תחתיו במקום שמהלך מקום חיוב הוא אבל סטיו הקרקע נמי מקום פטור הוא". ע"כ.

יש שמוכיחין מכאן לברך ברכת הגומל על טיסה באוירון, כי כיוון שלמטה ממקום הטיסה והתעופה, ישנם מדברות ויערות הרים וגבעות, אף למעלה שפיר חשיבי הולכי דרכים. שהרי התוספות כתבו דהא דמעביר ד' אמות ברשות הרבים דרך למעלה מ' דחייב, אף על גב דאי מנח ליה למעלה הוי מקום פטור, מ'מ תחתיו מקום חיוב הוא. ולא דמי למעביר דרך סטיו, שהקרקע נמי הוי מקום פטור. ועיין בשו"ת אגרות משה חלק ב' (חלק אורח חיים סימן נט), ובשו"ת חלקת יעקב חלק ב' (סימן ט).

אמנם כידוע שהגאון הראגצ'ובי רבי יוסף רוזין השיב שהנוסע באוירון אין צריך לברך, דאיתא בגמרא (חולין דף קלט ע"א), כי יקרא קן צפור לפניך בדרך, מצא קן ביים, בשילוח הקן, שנאמר הנותן ביים דרך, ומקשה הגמרא, שאם כן המוצא קן בשמים, שנאמר דרך נשר בשמים, יתחייב בשילוח הקן, ומתרתת הגמרא, דרך נשר אקרי, דרך סתמא לא אקרי. הרי למדנו שבאוויר לא נקרא בשם דרך, וממילא אין לברך תפלת הדרך. והאדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע היה רגיל לומר להבאים אליו מחוץ לארץ ע"י טיסה באוירון שיברכו ברכת הגומל בלי שם ומלכות.

ומרן רבינו זצ"ל בחזו"ע ברכות (עמ' ססט) כתב: "גם הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה ח"ב (חאו"ח סי' נט) כתב שהדבר ברור שצריך לברך על נסיעה באוירון, ואפילו לדעת מרן הש"ע דהני ארבעה שצריכים להודות, היינו בדוקא, על נסיעה באוירון חייב לברך כנסיעה בספינה בלב ים. ע"ש. וכ"כ יד"ג הגר"ש"ז אוירבך בספר הליכות שלמה (עמוד רעו) בזה"ל: על נסיעה במטוס מברכים הגומל, כי לפעמים יש בה סכנה. וכן המנהג לברך, אפילו אם הטיסה לא היתה מעל הים. ע"ש. וכן פסק בשו"ת אבני ישפה ח"א (סי' מו אות ג). ע"ש.

"וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (סי' קצג) שפשט המנהג לברך. ומצאתי ליד"ג המנוח הגאון רבי ישראל וועלץ בספר דברי ישראל ח"א (עמוד נח), שבשפלנו זכר לנו, וכתב: וראה להרה"ג עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ב (סי' יד), שהאריך בדין טיסה באוירון לענין ברכת הגומל, ואף שהביא שם דעת הגאון מרוגאצ'וב שאין לברך, אע"פ כן העלה מילתא בטעמא שמברכין הגומל. ע"ש. גם בספר שערי הלכה ומנהג ח"א (עמוד ריז) הובאו דברי הגאון מליובאוויטש, שיש לברך אחר טיסה באוירון. ע"ש. וכן העלה ידידי הגאון ר"א ולדנברג בשו"ת ציץ אליעזר חלק יא (סי' יד), ושם השיג על דברי המנחת יצחק. ע"ש. וכן העידו עדים נאמנים בשם הגאון החזון איש שהורה כן למעשה".

לאסוקי שמעתתא